

Μνήμων

Τόμ. 42 (2025)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΓΑΝΑΚΗΣ, Πολεμώντας τη λήθη: Εθνικό αφήγημα και προεσταντική ιστοριογραφία στη Γαλλία των Βουρβόνων ● ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΟΥΡΗΣ, Δυσχέρειες στην εδραίωση του φορολογικού μηχανισμού στην επαναστατημένη Πελοπόννησο μέσα από το παράδειγμα της επαρχίας Πύργου ● ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΑΣ, Η «τρακτούργια» του καπετάν Κώστα. Ιστορία μιάς φήμης ● ΣΠΥΡΙΔΟΥΣ ΠΥΡΡΙΑΝ, Μουσειολογική επισκόπηση του περιοδικού *Προμηθεύς* (1890-1892): Το Φωτογραφικό Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών και μουσεία Φυσικών Επιστημών του εξωτερικού στο τέλος του 19ου αιώνα ● ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΔΕΔΕ, «Το μάνιγερ και την λόγην αντικαθιστά το φηροδέλιον και η πέννα». Η ψήφος του στρατού στις εκλογές του 1920 ● ΚΩΣΤΗΣ ΓΚΟΤΣΙΝΑΣ, «Η μάστιγα των ναρκωτικών»: Καταναλωτικές τάσεις και κοινωνικοί φόβοι στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης ● ΝΙΚΟΣ Ε. ΑΛΕΒΥΖΑΚΗΣ, Η μελέτη της θαλάσσιας βιοποικιλότητας και του θαλάσσιου περιβάλλοντος στη διαδρομή της επιστημονικής σκέψης.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΡΑΜΑΝΟΛΑΚΗΣ, Νεοελληνική ιστορία και εκδόσεις στον Μεσοπόλεμο ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΟΥ, Το πρόσφατο παρελθόν στην ιστοριογραφία και την εκδοτική παραγωγή του ελληνικού Μεσοπολέμου ● ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΖΙΩΓΑΣ, Εκδοτική παραγωγή, ιστορικά βιβλία και Αριστοτέλη στη μεσοπολεμική Ελλάδα ● ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Προς μια επισκόπηση της εκδοτικής παραγωγής του Μεσοπολέμου για την ιστορία του Νέου Ελληνισμού.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Οι σπουδές για την Ελληνική Επανάσταση και η ανανέωση της διδασκαλίας της στην εκπαίδευση ● ΝΙΚΟΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ, Δεκαεμβικνιά: Η απαγόρευση του συλλαβηθρίου στο Σύνταγμα.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Βασιλική Χ. Τζώγα, Χριστίνα Αγιαντώνη, Γιώργος Β. Νικολάου, Δημήτρης Δημητρώπουλος, Καλλιόπη Γερονιμάκη, Σίμος Μπόζικης, Χριστίνα Κουσιούρη, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Θάνος Αγγελόπουλος

42

ΑΘΗΝΑ 2025

Οι σπουδές για την Ελληνική Επανάσταση σήμερα και κάποιες σκέψεις για την ανανέωση της διδασκαλίας της στην Εκπαίδευση

Χρήστος Λούκος

doi: [10.12681/mnimon.44996](https://doi.org/10.12681/mnimon.44996)

Copyright © 2026

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λούκος Χ. (2025). Οι σπουδές για την Ελληνική Επανάσταση σήμερα και κάποιες σκέψεις για την ανανέωση της διδασκαλίας της στην Εκπαίδευση. *Μνήμων*, 42, 257-263. <https://doi.org/10.12681/mnimon.44996>

Προσεγγίσεις

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

ΟΙ ΣΠΟΥΔΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΚΑΠΟΙΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*

Το επίπεδο της ιστοριογραφίας για το 1821 σήμερα

Το 2002, στο συνέδριο του ΚΝΕ/ΕΙΕ για τη νεοελληνική ιστοριογραφία, μίλησα για το πόσο είχαν παραμεληθεί στη Μεταπολίτευση οι μελέτες για το 1821 και αναζήτησα τα αίτια. Ο τίτλος της ανακοίνωσής μου ήταν: «Η Επανάσταση του 1821: από κυρίαρχο αντικείμενο έρευνας και διδασκαλίας, στην υποβάθμιση και σιωπή». Σήμερα, περίπου 25 χρόνια μετά, μπορώ να πω ότι πολλά από αυτά που τότε θεώρησα ότι έπρεπε να μελετηθούν με άλλη ματιά και σε βάθος ήδη μελετώνται, νέα θέματα ή μη επαρκώς μελετημένα επανέρχονται, γενικά οι έρευνες και οι σπουδές για το 1821 έχουν έλθει στο προσκήνιο δυναμικά και φαίνεται ότι εδραιώνονται.

Έτσι, οι τουρκολόγοι μας όλο και περισσότερο μας δίνουν και την άποψη του κατ' εξοχήν «άλλου», του μουσουλμάνου αντιπάλου. Γνωρίζουμε πλέον τι έλεγε ο ίδιος ο σουλτάνος για τους Έλληνες επαναστάτες, ο Κιουταχής για την πολιορκία του Μεσολογγίου, τη μάχη της Αθήνας ή τις επαφές του Οδυσσέα Ανδρούτσου με τους Τούρκους. Πώς πολιορκημένοι Τούρκοι στρατιωτικοί περιέγραψαν την εμπειρία τους κ.λπ. Πολλά ακόμη πρέπει να γίνουν, αλλά τα έως τώρα δείγματα δείχνουν ότι θα υπάρξει ουσιαστική συνέχεια στην περαιτέρω αξιοποίηση των οθωμανικών αρχείων. Μια γενναία ώθηση θα ήταν να δίνονταν αξιοπρεπείς υποτροφίες σε νέους τουρκολόγους, για να ερευνήσουν συστηματικά τα πλούσια οθωμανικά αρχεία στην Κωνσταντινούπολη.

* Ομιλία στην Ημερίδα για τη διδασκαλία της Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, που οργανώθηκε από το 1ο Πρότυπο Λύκειο Αθηνών – «Γεννάδειο», 17.5.2025.

Μπορούμε επίσης να έχουμε πιο συγκροτημένες απαντήσεις στο ερώτημα γιατί άντεξε η Επανάσταση, ποιοι ήταν αυτοί που πολέμησαν, πώς διαμορφώθηκε ο επαναστατικός στρατός, δεδομένου ότι αυτός, και εδώ περιλαμβάνω και τους ναύτες, αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα των στρατιωτικών σωματών. Ποιοι τελικά ήταν οι άνθρωποι στις επαναστατημένες περιοχές (άνδρες, γυναίκες, παιδιά), πώς έζησαν τα δύσκολα αυτά χρόνια, ποια ήταν η μορφή τους, η διατροφή τους, οι ερωτικές σχέσεις τους, πώς αντιμετώπισαν τον επαπειλούμενο θάνατο, ποια ήταν γενικά η καθημερινότητά τους. Με ποιες ιδεολογικές προετοιμασίες και κοινωνικές εξελίξεις φθάσαμε στην Επανάσταση· επανεκτίμηση του ρόλου της Φιλικής Εταιρείας, η οποία συνεχώς αποδεικνύεται ότι είχε μεγαλύτερη από ό,τι φανταζόμασταν απήχηση στην προετοιμασία της εξέγερσης.

Αναδεικνύοντας τους πολεμικούς ήρωες, δεν υποτιμάμε τη συμβολή των πολιτικών και των διανοουμένων, προβληματιζόμαστε για την ευρύτητα που είχαν οι συνταγματικές ιδέες, ξαναβλέπουμε τον χαρακτήρα των εμφυλίων πολέμων, τον ρόλο των ξένων δανειών, το πώς φθάσαμε στην καθοριστική επέμβαση των Δυνάμεων, νέες απόψεις διατυπώνονται για τη θέση της Ελληνικής Επανάστασης στην τότε εποχή των επαναστάσεων.

Διαχωρίζουμε τη θρησκευτικότητα των επαναστατών και των ιερωμένων που ήταν πλάι τους από την πολιτική του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.

Δεν θεωρούμε ότι υπάρχουν θέματα ξεπερασμένα, αλλά αναζητούμε άλλους τρόπους να τα προσεγγίσουμε. Μια μάχη ή μια πολιορκία, για παράδειγμα, μπορούν να ιδωθούν ως κοινωνικά φαινόμενα με πολλαπλές παραμέτρους: συγκρότηση ένοπλων σωματών, τροφοδοσία, οπλισμός, ιεραρχίες, λάφυρα, αιχμάλωτοι κ.λπ.

Μη παραβλέποντας την ιστορικότητά τους, τον ρόλο δηλαδή που έπαιξαν στις προηγούμενες γενιές, ανατρέπουμε ή διορθώνουμε με νέα τεκμήρια ιστορικούς μύθους και προσέχουμε να μη δημιουργήσουμε νέους που φαντάζουν προοδευτικοί αλλά εξίσου με τη διχοτομική τους μορφή εγκλωβίζουν τη σκέψη μας.

Δεν προβάλλουμε αψεγάδιαστους τους πρωταγωνιστές του 1821. Χωρίς τα λάθη τους, τις αδυναμίες τους ή τα πάθη τους, τοποθετούνται σε μια μη ανθρώπινη σφαίρα και επομένως δεν μπορεί να κατανοηθεί η ξεχωριστή προσφορά τους. Ο Κολοκοτρώνης είναι σπουδαίος στρατιωτικός ηγέτης, αλλά μέτριος πολιτικός, που νοιάζεται κυρίως για την Πελοπόννησο. Ο Μακρυγιάννης είναι κι αυτός γήινος, αλλά παράλληλα με τη γενναιότητα και το ανήσυχο πνεύμα του, έχει πάθη και προκαταλήψεις που προβάλλουν, μαζί με τις αρετές του, στο θαυμαστό κείμενο

που έγραψε συλλαβιστά. Η ωραιοποίηση, αγιοποίηση μερικές φορές, του Καποδίστρια, που δικαιώνει όλες του τις κυβερνητικές επιλογές και παρασιωπά ή απλώς καταδικάζει οποιαδήποτε αντίθετη γνώμη ή πράξη, δεν βελτιώνει αλλά βλάπτει την ιστορική του εικόνα. Αντίθετα, κάθε ατεκμηρίωτη και μονομερής κριτική μόνο των αυταρχικών ή άλλων επιλογών του, χωρίς την κατανόηση των συνθηκών που επικρατούσαν, όταν ο Καποδίστριας ασκούσε την εξουσία, είναι ανιστόρητη. Τα ίδια θα μπορούσαν να ειπωθούν για την άλλη σημαντική φυσιογνωμία του 1821, τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, του οποίου τελευταία, πιο έντονα και μερικές φορές υπερβολικά, επανεκτιμάται η προσφορά του στην Επανάσταση και αναθεωρούνται οι εντελώς αρνητικές εικόνες για αυτόν.

Αυτά και πολλά άλλα, φυσικά, δεν μπορούν να μελετηθούν επαρκώς, αν δεν θεωρήσουμε ότι έχουμε μια επανάσταση με όλη τη βαρύτητα και σημασία που έχει η λέξη και όχι απλώς έναν απελευθερωτικό πόλεμο. Επομένως ένα ερευνητικό ζητούμενο παραμένει: σε ποιο βαθμό η επανάσταση με την ορμή της άλλαξε τις συνειδήσεις και τις νοοτροπίες; Σίγουρα, πάντως, στη θέση του υπηκόου έχουμε τώρα έναν πολίτη.

Για να έχουμε αυτή τη θεματική διεύρυνση και την άλλη θεωρητική ματιά, αποφασιστική ήταν η συμβολή πολλών, που ερεύνησαν δημοσιευμένα και ανέκδοτα αρχεία, διάβασαν νέες σχετικές μελέτες και επανεκτίμησαν παλαιές, μελέτησαν θεωρητικά το επαναστατικό φαινόμενο, είδαν καλύτερα τις συνάψεις του 1821 με τον υπόλοιπο κόσμο. Ο εορτασμός των 200 χρόνων, αν και δεν προετοιμάστηκε όπως άξιζε στο μεγάλο γεγονός, έδωσε ώθηση σε όλα αυτά. Βρέθηκαν χρήματα για να ερευνηθούν χειμαζόμενα αρχεία, έγιναν ψηφιοποιήσεις, οργανώθηκαν συνέδρια, γράφτηκαν άρθρα και βιβλία. Η ακριβής αποτίμηση δεν έχει γίνει ακόμη, είχαμε καλά αποτελέσματα, αλλά και μέτρια, κυρίως από όσους, χωρίς τα αναγκαία εφόδια, θέλησαν να βρεθούν στην επικαιρότητα. Το πιο σημαντικό, για μένα τουλάχιστον, είναι ότι λόγω των ερευνητικών ευκαιριών που προέκυψαν με τον εορτασμό, ενεπλάκησαν στην έρευνα και τη μελέτη της Επανάστασης νέοι ιστορικοί που συνεχίζουν την ενασχόλησή τους με αυτήν. Τολμώ να ισχυρισθώ ότι αρκετές νέες έρευνες και μελέτες όχι μόνον αναανεώνουν τις σπουδές για το 1821, αλλά δημιουργούν νέα πεδία έρευνας και ανάλογους προβληματισμούς που μπορούν να μπολιάσουν όλη την ελληνική ιστοριογραφία.

Η διδασκαλία του 1821 στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Νομίζω από τις ανανεωμένες σπουδές για την Ελληνική Επανάσταση πολλά θα μπορούσαν να αποβούν χρήσιμα για τη διδασκαλία της στη Μέση Εκπαίδευση, όπως ποιοι ήταν αυτοί που έζησαν την Επανάσταση, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, όχι μόνον οι επώνυμοι. Πώς όμως αυτές οι γνώσεις θα έφταναν στην τάξη; Πρώτα θα έπρεπε να έχουν όσοι επρόκειτο να διδάξουν το σχετικό μάθημα, κάποια ιστορική παιδεία, που σημαίνει ότι είναι απαράδεκτο να μη το έχουν αναλάβει κατά προτεραιότητα απόφοιτοι των ιστορικών σχολών των Πανεπιστημίων. Αυτοί θα είχαν μεγαλύτερη δυνατότητα να επιλέξουν εκείνα τα βιβλία που θα τους επέτρεπαν να σχηματίσουν, πριν τη διδασκαλία, τη δική τους εικόνα για το 1821. Το σχολικό εγχειρίδιο, που θα ωφελούσε πολύ να μην είναι μόνον ένα, θα ήταν για αυτούς απλώς αφετηρία για τη διδασκαλία.

Η σύνταξη ενός εγχειριδίου είναι μεγάλη υπόθεση και για αυτό θέλω να πω δυο λόγια. Η ανάθεση της συγγραφής του οφείλει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλιστεί ότι επιλέχθηκε ό,τι πιο κατάλληλο προσφέρθηκε με ανοιχτή διαδικασία. Θα επιλεγούν κείμενα που ενσωματώνουν τις νέες ιστοριογραφικές συμβολές, που δεν αποφαίνονται κατηγορηματικά σε σύνθετα φαινόμενα αλλά αφήνουν περιθώριο για προβληματισμό. Ότι η επιλογή του θα προέλθει από ανεξάρτητη επιτροπή, στην οποία θα μετέχουν ερευνητές ή διδάσκοντες που δύσκολα θα μπορούσαν να επηρεαστούν, π.χ. όλοι οι τότε πρόεδροι των πανεπιστημιακών ιστορικών τμημάτων της χώρας. Ότι όποιος, όποια, όποιοι επιλεγούν να συγγράψουν το εγχειρίδιο, κανείς, ούτε φυσικά ο υπουργός Παιδείας, δεν θα μπορεί να παρέμβει στα γραφόμενά τους. Οι επώδυνες ή μονομερείς παρεμβάσεις του παρελθόντος δεν μπορούν να επαναληφθούν.

Αν λοιπόν πετύχουμε να υπάρχουν στην αγορά βιβλία για το 1821, ή για άλλες ιστορικές περιόδους, γραμμένα με τις πιο προχωρημένες προϋποθέσεις ιστορικής γραφής και τα οποία να ενσωματώνουν ό,τι πιο σημαντικό έχει να προσφέρει η σχετική με το θέμα ιστοριογραφία, τότε ο καθηγητής που θα διδάξει ιστορία στη Μέση Εκπαίδευση, έχοντας κάνει ιστορικές σπουδές, θα μπορέσει να επιλέξει αυτά που θα του επιτρέψουν να σχηματίσει μια καλή εικόνα για αυτό που πρόκειται να συζητήσει με τους μαθητές του. Θα έχει παράλληλα ως πολύτιμο βοήθημα και το εγχειρίδιο που θεωρήθηκε από την ανεξάρτητη επιτροπή ως το πιο κατάλληλο. Κι εδώ έγκειται το πιο κρίσιμο σημείο της όλης προσπάθειας, πώς δηλαδή θα διδαχθεί το μάθημα ώστε να επιτευχθεί το μείζον, που δεν είναι άλλο από το να αρχίσει ο μαθητής να σκέπτεται ιστορικά, να

αντιλαμβάνεται ότι οι παλαιότερες κοινωνίες ήταν εξ ίσου σύνθετες με τη δική του, ότι δεν υπάρχουν μοναδικές απόψεις αλλά πολλές για τα ίδια φαινόμενα, ότι για να καταλάβουμε τις πριν από μας κοινωνίες οφείλουμε να γνωρίσουμε όχι μόνο τους επώνυμους αλλά όσο το δυνατόν όλες τις κοινωνικές ομάδες.

Ας πάρουμε το 1821, για παράδειγμα. Ποιοι μαθητές δεν θα δείξουν ενδιαφέρον, αν ο καθηγητής, γνωρίζοντας τον Κασομούλη, θα τους μεταφέρει εικόνες από το πολιορκημένο Μεσολόγγι: τις φτωχές γυναίκες και τα παιδιά που με κίνδυνο της ζωής τους μαζεύουν βόλια έξω από τα τείχη για να τα παραδώσουν στην επιτροπή, ή τον νέο που ανέβηκε στο καμπαναριό για να ειδοποιεί τους αγωνιστές να καλυφθούν, όταν ξεκινούσαν οι κανονιοβολές του εχθρού. Τον τυπογράφο που μέσα στις ομοβροντίες και τη συνεχιζόμενη πείνα εμψυχώνει κι αυτός τους μαχομένους με τα κείμενα που τυπώνει, και διαδίδει τον ηρωισμό και τις ιδέες τους. Θα δοθεί, έτσι, η ευκαιρία στον διδάσκοντα να μιλήσει και για άλλες περιπτώσεις, όπου όχι μόνο οι άνδρες αλλά και οι γυναίκες αντιμετωπίζουν τον εχθρό. Αυτές πολλές φορές προστατεύουν ένοπλες, απουσία των ανδρών, τις σοδειές. Η συναρπαστική πορεία του Καραϊσκάκη, που από απείθαρχος οπλαρχηγός έγινε πειθαρχημένος στην πολιτική ηγεσία στρατιωτικός ηγέτης, ο οποίος σώζει κυριολεκτικά την Επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα στα κρίσιμα χρόνια 1826-1827, δεν θα αφήσει αδιάφορο κανέναν στην τάξη. Το ίδιο και αν αναφερθεί το πώς μέσα στο καμίνι του Εικοσιένα στήθηκαν αλληλοδιδασκτικά σχολεία, τι απέγιναν τα ορφανά, οι αιχμάλωτοι, γιατί οι Έλληνες κέρδισαν τον πόλεμο στη θάλασσα, πώς στέρησαν οι ιδέες της συνταγματικής διακυβέρνησης, ποιες ήταν οι ποικίλες αντιδράσεις των άλλων λαών στον αγώνα των Ελλήνων, ποια ήταν η συναρπαστική πορεία στον χρόνο του Ιωάννη Καποδίστρια. Ο διαβασμένος καθηγητής δεν θα παραλείπει να υπογραμμίζει, έστω με μέτρο, τις διαφορετικές απόψεις που διατυπώθηκαν στην ερμηνεία των παρουσιαζόμενων θεμάτων.

Ανάλογα παραδείγματα θα μπορούσαν να αναφερθούν πολλά και νομίζω ότι συμφωνείτε ότι με τέτοιο τρόπο διδασκαλίας και φυσικά και με άλλους, ενδεχομένως καλύτερους, θα αρχίσουν οι νέοι και οι νέες να σκέπτονται ιστορικά, δηλαδή να αμφισβητούν τη μοναδική γνώμη για ό,τι συνέβη στο παρελθόν, να αντιλαμβάνονται, όπως ήδη είπα, πόσο σύνθετα είναι τα ιστορικά φαινόμενα και επομένως και τα όσα συναντούν στο παρόν και ότι κανείς δεν μπορεί να μονοπωλεί την αλήθεια.

Πρόσφατα είχα την τύχη να με προσκαλέσει μια συνάδελφος να παρακολουθήσω πώς αυτή στην τρίτη τάξη του Γυμνασίου της Χαλκίδας δίδαξε την πορεία στον χρόνο του Ιωάννη Καποδίστρια, από τη γέννησή

του στην Κέρκυρα, τη λαμπρή σταδιοδρομία του στην αυτοκρατορική Ρωσία, τα διλήμματα που είχε ως προς την Ελληνική Επανάσταση, μέχρι τη θητεία του ως Κυβερνήτη της Ελλάδος και το τραγικό τέλος του. Η ουσιαστική συμμετοχή των μαθητών στο μάθημα και η επιλογή των εικόνων που συνόδευαν τις αφηγήσεις προκάλεσαν τον θαυμασμό μου και έμεινα με την εντύπωση ότι κάτι ουσιαστικό γινόταν.

Γενναίες βουτιές στις εμπειρίες του παρελθόντος μπορούν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των μαθητών και να αποτελέσουν αφετηρία στο να αρχίσουν να σκέπτονται κριτικά. Συμφωνώ με τον τίτλο της ανακοίνωσης του κυρίου Καραπιδάκη, ότι η ιστορία μαθαίνεται στη Μέση Εκπαίδευση και περιμένω να ακούσω τα επιχειρήματά του. Στο Πανεπιστήμιο διαπίστωσα κι εγώ πόσο ορθή είναι αυτή η άποψη, όταν είδα τα κενά που είχαν οι πρωτοετείς φοιτητές όχι τόσο στο να γνωρίζουν γεγονότα αλλά στον τρόπο που τα ερμήνευαν. Κι επειδή το Πανεπιστήμιο δεν μπορεί να καλύψει ό,τι σε πρώτο βαθμό θα έπρεπε να είχε συντελεστεί στη Μέση Εκπαίδευση, αλλά να βοηθήσει τους νέους να προχωρήσουν παραπέρα τη σκέψη τους, επανέρχομαι στα όσα παραπάνω πρότεινα.

Δικαιολογημένα θα μπορούσατε να πείτε ότι ζητώ πολλά που δεν μπορούν να γίνουν ή, καλύτερα, εμποδίζονται να γίνουν. Αλλά για να πετύχουμε κάτι, πρέπει ακόμα και να το ονειρευόμαστε. Μπορούμε να διεκδικήσουμε γενναία αύξηση του καθηγητικού προσωπικού, καλύτερες αποδοχές του, οι απόφοιτοι ιστορικών τμημάτων να διδάσκουν την Ιστορία όπως η φυσικοί τη Φυσική, να επισημαίνουμε ότι η διδασκαλία της Ιστορίας απαιτεί συγκεκριμένες γνώσεις που δεν έχει οποιοσδήποτε, ότι οι καθηγητές Ιστορίας πρέπει να έχουν τη δυνατότητα ηλεκτρονικής ή άλλης πρόσβασης σε αναγνωρισμένου κύρους ιστορικά βιβλία, να έχουν παράλληλα δοθεί στους μαθητές τα πλέον κατάλληλα εγχειρίδια και να έχουν και οι καθηγητές την άδεια να διαχειρίζονται αυτοί τη διδασκτέα ύλη με τρόπο που να μην αποβλέπει σε συσσώρευση ασύνδετων γνώσεων αλλά σε γνώσεις που θα αφυπνίσουν το ιστορικό κριτήριο των μαθητών, ώστε να επιχειρούν να δώσουν μια συνολική εικόνα έστω και μιας μόνο ιστορικής περιόδου. Θα προετοιμάζονται και με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές για να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες.

Τα ηλεκτρονικά μέσα, που τόσο διαφημίζονται, μόνο βοηθητικά μπορεί να είναι στο μάθημα. Η εικόνα έχει πράγματι δύναμη αλλά απαιτείται και η δυνατότητα ουσιαστικής ανάγνωσής της. Το στοίχημα θα παιχθεί στην αφήγηση και στον διάλογο μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένων.

Η παιδεία είναι από τις κύριες υποχρεώσεις κάθε κυβέρνησης. Χρειάζεται συνέχεια στις βασικές εκπαιδευτικές κατευθύνσεις. Από τον με-

γάλο πίνακα που είναι αναρτημένος στο Υπουργείο Παιδείας φαίνεται πόσο γρήγορα αλλάζουν οι εκάστοτε υπουργοί και γνωρίζουμε ότι πολλές φορές η αλλαγή των προσώπων επιφέρει και αλλαγή της εκπαιδευτικής πολιτικής. Ίσως ένας μόνιμος υφυπουργός Παιδείας με αυξημένες αρμοδιότητες θα μπορούσε να εξασφαλίσει κάποια ποθητή συνέχεια. Λέγοντας συνέχεια δεν εννοώ ότι δεν είναι απαραίτητες και οι γενναίες τομές, που όμως θα ανταποκρίνονται σε ουσιαστικές ανάγκες και όχι σε στενά ιδεολογικά, πολιτικά ή άλλα κριτήρια. Νομίζω ότι συμφωνείτε ότι βασικός στόχος μας πρέπει να είναι πώς όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες, όλοι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, γενικά όλοι οι νέοι και οι νέες πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες να ξεδιπλώσουν τις όποιες διανοητικές ικανότητές τους. Είναι καλόδεκτοι όσοι ξεχωρίζουν, οι λεγόμενοι άριστοι, αλλά η φροντίδα μας είναι μαζί μ' αυτούς να αποκτήσουν και οι συνάδελφοί τους όσο το δυνατόν περισσότερα πνευματικά εφόδια, χρήσιμα για οποιαδήποτε πορεία ακολουθήσουν στο μέλλον.

SUMMARY

Christos Loukos, *Studies on the Greek Revolution Today and Some Thoughts on Renewing its Teaching in Education*

The text highlights the significant renewal of historiography on the Greek Revolution through the use of new sources and fresh interpretative approaches. It highlights the value of a multidimensional approach that incorporates social, ideological, and everyday aspects of the period. It also underlines the need to move beyond entrenched myths and to treat historical figures with a more nuanced and human perspective. Particular attention is given to the integration of these new insights into school teaching. The author argues that educators should possess strong historical training and be granted the autonomy to choose appropriate teaching materials. Ultimately, the primary aim of history education is to foster students' capacity for historical reasoning and critical thinking.